

TEHETSÉG ÉS KIVÁLOGATÁS.

Sokszor szóbakerül nálunk társadalmunk vezetésének problémája. Lépten-nyomon arról hallunk, hogy cselekedni kell az elitképzés, kitűnőek kiválogatása, vezetők nevelése érdekében. Itt-ott kísérleteznek is ebben az irányban. Mintha csak nemrég ébredt és önállósult, laza társadalomban élnénk, hol vezetőréteg kellő mértékben még nem alakulhatott ki és hol magasabb feladatok betöltésére alkalmas embereket vagy nem lehet találni, vagy ezek kiképzése teljesen hiányos. Pedig nem ez a helyzet. A pályázók gyér sorai helyett mindenütt a kopogtatók nyüzsgő, széles tömegeibe és zsúfolt keretekbe ütközünk. Sok a jelölt, elég a felkészült ember. Gyakran alkalmas pályázók között vad kenyérharc folyik magasabb állásokért. Energiák pazarlódnak el azzal, hogy sokan nem találják meg helyüket a társadalom munkaterületén és a hajszában félreszorulnak. Máskor gyengébb versenytársai nyomják el őket. Selejtes győz a komoly érték felett. Megdöbbenő formában mutatkozik meg a túlképzés problémája is. Sok ember végez iskolázottságának meg nem felelő munkát. Keveset törődnek a nemes hajlamok felkutatásával, az egyének önkifejtésének elősegítésével és ennek a köz szolgálatába állításával. Hibás a helyi elosztás is. Míg a központokban zsúfoltság támad, addig a perifériák nélkülözni kénytelenek vezetőiket. A felhajtó erő és ennek támogatására létesített intézmények zavartalanul indítják rajaikat, de nem mindég a legalkalmasabbakat lendítik fel. Bár e jelenségek nem minden vonalon egyformán vigasztalanok, meg kell állapítanunk, hogy emberi erők és értékek mennek feleslegesen veszendőbe anélkül, hogy kibontakoztatásukra bármi történnék. Kiegyensúlyozatlan állapotainkat nem társadalmunk fejletlensége indokolja. Nem ifjúra, hanem öregedő emberre hasonlítunk. A sok panasz pedig nyilvánvalóan nem kialakulatlan viszonyok látásából, hanem zavarok felismeréséből fakad.

Baj van társadalmunk vezetése körül és ez sokakban hiányérzetet kelt.

A társadalmak vezetésének kérdését tárgyaló munka helyesen két nagy és fontos fejezetre oszlik. Az első a problémafelvetést tartalmazza: Mi a tehetség és mi ennek a szerepe? A másik pedig a probléma megoldását: Mi a kiválogatás és mely utakon jár az?

* * *

Tehetségek tetőpontján lángelmék világítanak. Tündöklésük üstökösszerű. Ritkán ragyognak fel az égboltozaton. Szürke és reménytelen évtizedek peregnék le nemzetek életében, míg egyszer valahonnan felvillan a génusz rendkívülisége. A maga valóságában rendszerint csak búcsúztatásánál ismerjük fel. Sokkal gyakoribbak már a tehetségek. Fényük is törtebb, homályosabb. Velük lépten-nyomon találkozunk. Képletes kifejezéssel génuszokkal csak a történelem lapjain ismerkedhetünk meg, míg az egyszerű átlagonfelüliség az utcán sétál.

Alapmértékünket nevezzük képességeknek. Az emberi képesség belső erő, készség, amely valamilyen feladat véghezvitelét, megoldását lehetővé teszi részünkre. Természetadta beirányozottság. Megvalósításai erősen differálhatnak. Rátalálunk gyenge-, közepes- és jóképességű emberekre. Osztályozásunk azonban számos szempont szerint történik; következőleg minden képesség erősen viszonylagos. Megmérése mindég attól függ, amit el kell végezni. Feltétele a megvalósítás feladata előtt álló cél, amely ítéleteinket befolyásolja. Így lehet valaki rossz képességű boltisegéd, de amellet kiváló költő. A képességek belső erőink materiális vetületét fejezik ki. Eredményekben gondolkoznak. Természetüknél fogva ily belátható síkra akarják leegyszerűsíteni az emberi lélek teljesítő adottságait, hogy itt mechanikus eszközeikkel az egyedit egy nevezőre hozhassák és összehasonlításra alkalmassá tegyék. Nemrég a századforduló szociálpolitikája még sokat várt a képességtechnikai vizsgálatok pozitív módszereitől. Vívmányait ma sem becsüljük le. Előbbrevitte ügyünket, de problémánkat csak kezdetleges vonalaiban oldotta meg.

A köznapi ember kitaposott utakat kedvel, nem szívesen

tér el attól, amit megtanult, begyakorolt. Teljesítményét munkával méri. Képességeink osztályozásánál e tények kezdő szintjéről indulunk ki és haladjunk felfelé, míg egy határkőnél feltűnő finomodásra nem találunk. Az új eltérést már nem lehet képességek fokával kifejezni, mert különbözősége minőségivé alakul át. Az itt feltűnő emberi tehetség már pompás aktivitás, belső erők feszültsége, amely feladatokat egyénien és alkotóan tud betölteni. Végzett munkája a tömegek eredményeitől eltérően különleges, személyhez kötött teljesítményekben nemesedik ki. Kisöccse tehát a géniusznak, kicsinyített mása az emberi szellem hatalmas fejlettségének. A köznapival szemben általános felemelkedettség jellemzi, valódi kitűnés, kiválás. Jellemzi továbbá a sorsadományok kerekdedsége is. Nagy hiányosságot egy oldalról sem mutathat fel.¹ Nem feltétlenül tehetséges ember az, aki szakismeretekből sokat emésztett, de aki hatalmas fogyatékoságot árul el minden más irányban. A tehetség sorsadománya általános, nem szorul további magyarázatokra. Valaki vagy tehetséges, vagy nem.

Ennek ugyan ellentmond az, hogy minden tehetségnek van valami szíve ügye, valami, ami különösen érdekli, tűzbe, lázba, alkotó aktivitásba hozza. Isten adományainak csak egy részét süti különösképen az éltető nap és az e téren elért teljesítményei jellemzők reá. Általános felemelkedettsége tehát, látszat szerint, csorbult, mert tulajdonkép csak egy-két körülírható szakban talentumos. Ráadásul néha még kirívó, egyoldalúsággal fejlett, torz fényű tehetségekkel is találkozhatunk. Ezek is azt mutatják, mintha részarányosságuk, kerekdedségük feltevése nem volna valóság. Ám a közeli vizsgálat meggyőző tévedésünkről. Az egy tárgyra irányzottság legtöbbször nem jelenti a szellemi élet más vonatkozásai iránt megnyilatkozó szakemberre illő tompultságot, vagy ha az ily érdeklődés el is satnyult, alkotóterületén egyoldalúsága gigászi méretűre növekedik. Tehát egész különleges fejlettség nyilatkozik meg személyükben. Miként a köznapiasan okosnak nevezett ember okossága mindenütt kicsillan, úgy a tehetség is, azzal a különb-

¹ A különben tehetséges és művelt szakemberek között feltűnő sok műkedvelőt és műpártolót találunk. Pályájuk egyoldalúságát egyensúlyozzák ki ezzel.

seggel, hogy ez azon a területen, ahol igazán otthon van, csúcsteljesítményeket végez.

Tehetségek kielemezésének feladata e tárgyat eredetileg a lélektan kutatási területére utalná. Lelki szerkezetek tanulmányozása valóban oda is tartozik. Ámde az ember megismerő kedve fogható realitások felé törekszik. Nemcsak bensőnk rejtélyei, hanem inkább ezek gyakorlati megnyilatkozásai érdeklik. Képességek és a tehetség erről a nézőpontról teljesítmények minőségében különbözik. A teljesítmény pedig, közösségekre vonatkoztatott hasznossági értelmezésben — erő-kifejtéseinknek társadalmi értékelése. Problémánk tehát az emberi lélek fényét akarja ábrázolni és ezt árnyékfoltjai szociális vetületének felrajzolásával viszi véghez. E munkája már valódi szociológia.

A lángelme tüneménye módszerünk mellett kisiklik kezünk-ből. Törvénye a rendkívüli, a nem ismétlődő, a nem szabályos és a nem kollektív, vagyis, ami nem a közösségi élet függvénye. Az ő egyénisége túlnő szociális keretein, kimagaslik belőle. A zsenialitás tehát a szociológiának nem tárgya, bár kétségtelenül rendelkezik ily vonatkozásokkal is. Törései azonban visszavezetnek előbbi tárgyalásunk medrébe. Nem minden zseniális indulás fejlődik ki ugyanis. Sok génius, mielőtt még azzá lett volna, külső, vagy belső nyomás kényszere alatt ellankad, lendületét veszti, letörik. Soha sem lesz belőle lángelme, mert egy ismeretlen elem kihullik szertárából. Valóságban csak a felmagaslott, teljessé vált lángelméket nevezzük e néven. Feléje vezető fokozatokat nem ismerünk el. Aki középrenden fennakad, az megmarad tehetséges embernek.

A köznapi életben a tehetséges ember értékét rendszerint tudáselemek gazdagságával fejezik ki. Ez a meghatározás azonban felületi, illetőleg járulékos, mert nyilvánvaló, hogy a tanultság műveltségi fokmérés. Valószínű, hogy a mögötte rejtőző és reája irányuló adottságot, képességeket akarják inkább jelölni, így elmeélt, fogékonyságot, felfogóerőt, természetadta ösintelligenciát, illetőleg az ezeket hatóvá fejlesztő alkotó aktivitást. Továbbiakban ily értelemben mi is a köznapi kifejezőmódját akarjuk követni.

Eszerint a tehetségek kiválogatásának feladata megoldott-

nak látszik. Ha igaza van a közvélekedésnek abban, hogy a tehetséges ember könnyebben tanul és többet tud, mint más, akkor nincs mit sürgetni. Szelekcióját intézményesen megvalósították már. Iskolarendszerünk, amely az oktatáson kívül — különösen vizsgálóival — szelektál is, állandóan szűr és selejtez, míg az egyetemek kapuin ki nem bocsátja tanulóit. Helyesen tudja ez a rendszer, hogy a tehetség általános, mindenre kiterjedő jellegű. Kedvez az általános típusú iskoláknak az általános műveltség szelektáló szempontjából és ezért kevésbé különíti el szakmák merev rácsával az élre irányuló emberi képességverseny fiatal indulóit. Nincs tehát egyéb feladat, mint hogy ezt a szisztémát javítsuk és tökéletesítsük, szempontjai közé pedig mindjobban bevonjuk a tehetségek kiválogatásával is törődő gondoskodást.

Az iskolák mechanikus osztályozása azonban e funkciók betöltésénél sokszor használhatatlannak mutatkozik. Gondoljunk a rossz tanulónak bizonyult emberi kiválóságokra. Ép őket jellemezheti valami érthetetlennek látszó rendkívüliség, egyoldalú beirányzottság, mely köznapi értelemben visszataszító, vagy ferde hatást kelt. Elütő és zsúfolt anyag talál helyet a tantervekben. A tehetség, mely az egyéniség teljesítőképeségével büszkélkedik, sokszor nem tud a lelkétől idegen ismeretvilágba és a sablonos vizsgarendszerek kereteibe illeszkedni. Vegyük hozzá még azt is, hogy az istenektől homlokon csókoltak néha legkevésbé sem robusztus lelki alkatok, hanem az életnek magába fordult megfigyelői, akiktől hiába várja a közmondás, hogy kitörjenek. Világpolitikánk egyik nagy egyénisége könyvében helyesen mutat e szólásmód üres voltára. Hány elhivatott ember kallódik a köz kárára és hányat nyomnak el mesterségesen! E kérdés megoldásának nehézsége általában abban jelentkezik, hogy miként lehet a rendkívülit a rendellenestől megkülönböztetni, hogy a homokkal ne szitálják ki az aranyat is. Iskolarendszerünk mechanizmusa itt többé-kevésbé csődöt mond, annál inkább, mert értékelését túlnyomólag tudáselemekkel telíti.

Hallottunk már tehetséges sikkasztóról, zseniálisan végrehajtott gyilkosságról. Egész biztos, hogy ebben az értelemben csak hasonlatként utalnak emberi magasrendűsége, mert mint

tették technikusa, lehet tehetséges a gonosztevő, de az ily elnevezés hiányérzetet kelt bennünk azonnal, amint e kifejezést hivatottsággal, társadalmi teljesítményekkel hozzuk vonatkozásba. Nem elég, hogy a tehetséges ember többet tudjon és egyéni alakítóerővel rendelkezék, korcs, megbillent, vagyis nem igazi, amíg egyoldalúságát ki nem egészíti jellembeli súly, erkölcsi nyomaték, az «alkotó» képesség pozitív előjelei. Gazember csak képletesen nevezhető tehetségesnek. Hasonlóan negatív ítéletet érdemel az önzésre és öncélú érvényesülésre felvérteződött egyén. A pusztán tudásanyagra, vagy egyénies tettekre vonatkozó beirányozottság esetleg hasznossági értéket termel, etikai magaslatain azonban az ember önértéket teremt. Az etikumnak, moralitásnak feloldódása és társadalmi síkra történő átvetülése mutatja meg tehetségek szemmel felmérhető nyomait. Fogalmazásunkban tehát minden tehetségnek értelme, hogy közösségi szempontból hasznosítsa magát, ily értéket hordozzon, vagyis azon kívül, hogy morális, még altruista is legyen. Nem értékes tehetség az, aki elkülönül a közösségtől, szembefordul vele, függetleníti magát tőle. Az ily viselkedés álképleteket teremt. Kozmopolitára színezett kiválóság a *ma* nemzetire küzdelmei között alig képzelhető már el. Ellentmondana a jellembeli megbízhatóság feltételének. Mindenkinek valahová kell most tartoznia. Ezt érezte meg a magyarul nem tudó Liszt Ferenc is, midőn nemzeti színét megvallotta. Emberi viszonylatban az etikum elsősültségi jogot élvez minden más értékeléssel szemben.

Kiválogatás, szelekció¹ köznyelven annyit jelent, hogy minden helyre odaváló, hivatott embert állítanak. A hivatott ember alapfeltétele viszont a tehetség, ami a vezetésre képesítés alapfeltétele. A szelekció azonban nem személytelen működés:

¹ A természet világában megvalósuló kiválogatás emberi szemmel mérve egyenlő a káosszal. Nyers erő, a véletlen és helyi adottságok döntik el növények, állatok fajtáinak terjeszkedését. Nem a kiválóbb, nemesebb, finomabb boldogul. A mindenki ellen irányuló ősi harcnak ugyanis nincs rendező elve. Ezt az elvet s vele együtt a mesterséges szelekciót az ember valósítja meg a természetben szempontjai és munkája bevonásával. Kiválogatja a céljaira alkalmas növényeket, állatfajokat és ezek útjából kipusztít minden burjánt és dudvát, minden vadonbeli útonállót.

emberek válogatnak. A kiválogatásra várók és a kiválogatást végzők között bizonyos belső összefüggést, kölcsönös feltételezést tapasztalunk. Tehetség kell a tehetségesek felismeréséhez. Útvesztőbe kerültünk. A társadalom vezetéséhez tehetségek konzorciuma szükséges. «Hasonlónak örvend a hasonló» elv alapján zárt körben csoportosulnak a kiválogatottak és örök körforgásban végzik váltódásukat. Varázskörükbe nem lehet belépni. Vergődésre ítélték tehát azt a társadalmat, amely felsőbb áramköre keringésébe történetesen nem tudta tehetségeseit bevonni. Hiszen így nem, vagy csak nehéz, céltudatos munkával képes e lezárt folyamatot megbontani. Pedig egyébként egészséges pszichoszociális törvény érvényesülését tapasztaljuk benne. Szinte csodákat vihet véghez egyszerű tehetségű ember is, ha jól választja meg munkatársait. A politikai elhivatásnak majdnem alapszabálya ez.

A kiválogatás személyes természete tág teret nyújt minden elfogultságnak. Mikor a tehetséges ember tehetséges társa után nyúl, az is elfogultság. Legfeljebb ezt közérdek szankcionálja. Garanciákat igényel tehát a társadalom biztonsága. Különben ennek az elvnek elvadulása közveszedelmet teremt. Megszorító szabályokat alkotnak tehát, kiépítik a szelekciót, biztosítékokat szereznek. Intézményessé teszik a kiválogatást. Mint láttuk, ennek első nyomai az iskolák kapuihoz vezetnek. Itt azonban még ki nem fejlődött emberek kerülnek tehetségsorozás alá, a döntés tehát feltételes, az élet részére legfeljebb ajánlás lehet. Valódi szelekció az élethivatásokon belül történik többé-kevésbé szabadon, vagy mesterségesen. Racionális szögből mindenképp a mesterséges szelekciót kell ideálisnak tekintenünk, elvégre ezzel sok, különben veszendő energia válik megtakaríthatóvá. Miért is pazarolnák feleslegesen az emberek erejüket elismertetésükért, mikor az ész szabályai szerint kiépített útvonalokon akadályok nélkül is pontosan céljukhoz érkezhetnek. Sajnos, e feltevésbe sok immaginárius elem vegyül.

Minden mesterséges szelekciónak iskolapéldája a katonai tehetségválogatás. Ezt mintázzák egytől-egyig a racionalista irányzatok. Nem cselekednek helytelenül, mert a katonai vezetőképzés pontosan kiépített mű és hosszas történelmi gyakorlatra hivatkozik. Kényes pontnál is vagyunk, a szelek-

ciót itt igazán nem lehet szabadjára hagyni, hiszen eminens érdekek az állandó készülést és talpon állást kívánják meg. Hadvezetés terén fokozottan érvényes, hogy nemzetek sorsát néha egy hivatott ember dönti el. A polgári életben vegetálhatunk jól-rosszul, hadjáratokban azonban szörnyen megbosszulja magát, ha nincs mindenki a helyén. Hangsúlyozottságánál fogva másolják le intézkedéseit és intézményeit. A nagygyakorlatokat, a vizsgákat, a kollektív élet fokozásának ellenőrző hatását, a vezérkari képzést stb. Ezek metódusai valóban örökéletűek, ezer évek óta alig módosultak. Még a vörös hadsereg sem tudja tisztjeit és vezérkarát nélkülözni. Koráramlatok csak keveset változtattak rajta. A tekintélyek korszakában sokan beleszülettek rangjaikba, vagy pénzen vették meg azt, míg a tömegek korának demokratizmusa az alulról kezdés szükségességét hangsúlyozza és «szamárlétrákkal» fékezi a felfelé haladás iramát.

A fejlődés mindinkább a mesterséges kiválogatásnak kedvez. Érthető ez zsúfolt, feszültségekkel telt társadalmainkban. Valahogyan rendet kell teremteni a késhegyig menő versenyben, mert úgy látszik, hogy egyének érvényesülési harca háttérbe szorítja a közérdeket. Am az emberi művek sokszor merevek, nehézkesek, kényesek. Egy hibás csavar, a fogaskerek közé szorult szenny képes az egész gépezet pergését megakadályozni. Tudjuk, hogy néha a kiválogatás csatornáin keresztül is ügyeskedők és fűrgék tódulnak fel és játsszák meg a tehetséget. Álszelekció történik értéktelenek feltűnésével. Nem egyszer a gépezet torz járása olyanokat dob fel, akik nem értékek a tehetség morális feltétele szerint, sőt éppen ellentétei minden — különösen a nemzeti — értékszűrésnek. Kontra-szelekció ez értékrombolók feltűnésével. Gondoljunk történelmünk utolsó évtizedeire, amelyek kereteiben a szelekció kinövéseinek változatos példáit találhatjuk fel. Álszelekciók útjait pedig a nálunk most folyó, úgynevezett őrségváltás egyes esetei mutatják meg.

Örökké divatos és közkedvelt szólásmód, hogy középúton van az igazság. Ez a metszőpont azonban sohasem vezet megoldásokhoz, mert elvtelen. A tehetségek az egyéniség alkotó megnyilatkozásai, viszont az egyéni mivoltnak életető eleme a

szabadság. A teljesen kitárt kapuk mellett folytatott futóverseny rendszere megbukott, visszaállítása ellen minden világosan látó tiltakozik. Ki kell azonban jelölni azokat a pontokat, hol a szabadság érvényesülése érdekében mégis nyitva kell hagyni a sorompókat.

Akkor mérnek halálos csapást az egészséges kiválogatásra, midőn tehetség ürügye alatt tehetségteleneket juttatnak az élre. Ilyenkor a tömegek bizalma meginog a kiválogatás helyességében, ami viszont vissza hat erre. Maga a tehetség különben könnyen elviseli az egysorban állást, még korrigált formájában is, mikor szigorú feltételek mellett óvatos lépcsőztetés alakul ki, mert tudja, hogy saját súlyánál fogva előbb-utóbb nyomatékra tesz szert. De midőn felülről a tehetség ellentétének amorális képe vigyorog elő, akkor ez destruál és demoralizál.

Tapasztalataink szerint a modern, komplikált társadalmi szervezet irányítása a legnagyobb óvatosságot kívánja meg az iránt, hogy kiket ültessenek a kormányzás kerekeihez. Polgári társadalmunk vezetőhelyei betöltésénél szükségesek ugyan a tehetséges emberek, de a kormányzás talán még inkább nagy tapasztalatot, főként pedig mély emberi bölcsességet kíván meg. Vagyis visszaérkeztünk előző megállapításunkhoz, minthogy a bölcsesség ismét nem tudásanyag, hanem az emberi ítélő-erőnek etikus telítettsége.

Tehetségek elemzésénél elsőbbséget kell nyújtani a morális értékelésnek. Gyakorlatilag előbbrevaló az etikai gazdag az egyszerűen csak tehetségét árusítóval szemben. Ha a kiválogatásnál felelősségérzet, megbízhatóság, mély belátás, igazság-szeretet, józanság, jóság, áldozatkészség stb. megnyilatkozása válik fokmérővé, akkor ez feltételez intelligenciát is. A tehetség két eleme ugyanis alapjábanvéve karöltve jár, az erkölcsi magaslat pedig sohasem párosul együgyűséggel, a helyes felismeréséhez vezető pusztán módszerbeli elkanyarodás tehát közviszonylatban biztosítékot szolgáltat, lehetővé teszi az egyénekre vonatkozó ítéletek ellenőrzését. A skálák leolvasása itt könnyebb és tökéletesebb, mert az etikum fő elveiben objektív, vitathatatlan, tételes és félremagyarázhatatlan. A közvetlen, nyers tehetségmérés viszont nemcsak szubjektív, hanem sokszor határozottan elfogult is. Gyakran csalódtak

kikiáltott tehetségekben, különösen, ha ezek a közgazdaság terén tündököltek. Morális kívánalmaink nem mezítlábas remetéket állítanak kényes szerkezetű kormánykerekhez, hanem a jellemen, az igazságszereteten és a jóságon keresztül biztosabb kézzel és pontosabban ragadják meg a tehetséget.

Az etizáló szelekció főként közviszonylatban jelentős. Képletesen, ha ennek tömjénfüstjével töltik meg a kiválogatás csarnokát, akkor onnan távozni fog minden ördögi. E nyers megállapítás azonban problémánk egyik végpontjához vezet, mert a szelekció műhelyének e fajta átszellőztetése az egész közélet megújulásával és felfrissülésével összefüggő, nagyszabású vállalkozás. De a futópályáknak és a mércéknek megaranyozása egymagában is elősegít tisztító folyamatokat, mert előrevetülő, sötét árnyékfoltokat domborít ki. Szem elé állít ugyanis jelenségeket s ezzel közvéleményt teremt.

A szelekció módszerei felett való döntés egyébként másodrendű feladat. Nem fogható vaserejű törvények közé. Nemzetek sorsdöntő, történelmi órájukban nyilván nem a szigorú válogató rend megtartását, vagy óvatosságot követelnek, hanem készségesen meghajolnak a kormánykereket erélyesen kezébe ragadó vezető előtt. Békében viszont még a diktatúrák is megszelídülnek és korlátok között, de teret nyitnak a feltörekvő, szabad lendüléseknek. Problémánk e része már nem alkalmas elméleti állásfoglalásra.

Válságba került szelekció közepette különös gonddal kell kezelni annak eszközeit. Megoldást itt paradox-szerű igazság nyújt. Ahol tehetséges vezetőket akarnak az élre állítani, ott nagyobb figyelmet kell fordítani a közemberek jobb, tökéletesebb, megbízhatóbb kiképzésére. Lent kell a szelekciót megalapozni. Sok igazságot tartalmaz az a mondás, hogy jó köz-katonákból lesznek jó vezérek. Nagy nevelő hatása miatt tehát közember-morált kell teremteni. Nem egy vezető ismerte meg saját bőrén egysorbanállása közben a felelőség lelkiismereti elemeit és építette meg ezzel erkölcsileg előbbre jutása útját.

* * *

A magyar vezetőréteg megalapozatlanul és talajtalanul bontakozott ki a nép vállalai felett. A múlt század demokratikus

átalakulása társadalmunkat készületlenül találta. Szülte szociális előzmények nélkül toppant be oda. Hiányzott a magyar polgári réteg is, mely az új gazdasági rend vezetőinek tenyésztalajává válhatott volna. A különben tág lehetőségek természetesen szabad szelekciót hívtak életre. Ekkor vált szállóigévé, hogy a tehetség mindég utat tör magának. A kötetlen versenyfutás azonban a társadalomnak csak bizonyos szeletein érvényesült. A korán fellépő és a gazdasági pályákat teljesen kiszajátító zsidóság már mesterséges szelekcióval dolgozott és tervszerűen nyomta elő kiválóit. Előírt szabályok szerint válogattak a hivatalnoki és katonai pályákon is, hol eleinte e módszer ugyancsak a magyarság és tehetségesei visszaszorítását szolgálta. Bürokráciánknak Bach-huszárok az ősapjai, a hadsereg pedig legtovább állt ellen nemzeti követeléseinknek. Számptalan kontraszelekciós példát találunk e korban. A szabad válogató rend helyességéről táplált hiedelemnek volt következménye, hogy a falu társadalmát teljesen elhanyagolták, pedig az ott élők szegénysége és magárahagyatottsága beavatkozást, mesterséges szelekciót sürgetett volna. Fajmagyar tehetségek tehát számarányukon alul kerültek a vezetőrétegbe. Bár ekkor, az asszimiláció aranykorában tömegek színeződtek magyarrá teljesen kitöltve a hézagokat, a falusi magyar tehetségek kiesése öntudatunk erősítése szempontjából hatalmas hiányt okozott. A verseny egyenlőtlené vált, a különben is burkolt kiváltságokat élvező városi lakosság előnyhöz jutott; a szabadon és ellenőrizetlenül folyó feltörekvésben hozzá estek közel az iskolák és felemelkedése többi eszközei. Egyes pályáktól és kivételektől eltekintve a falu embere a külvárosi élet proletár szűrőjén át, rendszerint több generáció munkájával nyithatott csak utat magának. E mellett évtizedeken keresztül a magyar tehetségválogatást nagyrészt titkos vagy nem is titkos klikkek látták el. Az igaz, hogy ezek a szelektálás színvonalára mindég nagy figyelmet fordítottak, de a kiválogatást nem a tiszta nemzeti közérdek szempontja irányította. Régi nemességünk a vezetés birtokában lépett át e korszakba. Eleinte még a szabad versenyben is megállta a sarat, abban az értelemben, hogy ha szegényedett is, tehetségét mégis érvényesíteni tudta és a szelekció szellemére nagy befolyást gyakorolt. Még ma is őt utánozza a különben

emberanyagban teljesen kicserélődött középosztály. Életformáink talán e nemesi örökség miatt mutatnak arisztokratikus színeket. Hogy a rokon kapcsolatoknak, még inkább a klikkeknek, valamint a tartalom nélküli, külsőséges formáknak nálunk még ma is oly nagy szerep jut, azt tisztán középosztályunk e terhes örökségének kell tulajdonítanunk.

A modern kollektív szemlélet már a mesterséges szelekció hívének vallja magát. Még az orvosi hivatást is hivatalokba szorítja, a kereskedőkre meg hatósági teendőket ruház. Kinevezés, megbízás kell hovatovább minden kenyérkeresethez. Ez emeli a tervszerű szelekció fontosságát és aláhúzza problémáit. Közben a magyarságot szélsőséges szellemi áramlatok és társadalomrendező tanok hatották át. Radikális liberalizmusból marxizmusba, sőt kommunizmusba csapott. Közvetlen utána pillanatnyilag, mintha a népi demokráciával kacérkodott volna. Hamarosan azonban újra régi arcára talál, sőt a reakciót is megkísérli. Habozva érkezik a szocializmusok jelen korszakába. A hirtelen váltakozó irányzatok az elvek gyakori cserélgetésével lehetlenné tették minden nyugodt, zavartalan fejlődést. Ily körülmények között állandóságát egyedül csak a különben helyes középosztályuralmi rend szempontja tudta megőrizni, ez azonban a gyakorlatban megcsontosodott és öncélúvá vált. Látóköre leszűkült, nem a nemzetsége, hanem a saját érdekének szolgálata érdekli. Törvénye az alkalmazkodás, nem pedig a kiválóságra törekvés lett.

Mai középosztályunk népesedésileg stagnál, sőt önmaga természetes utánpótlásáról sem tud gondoskodni ugyanakkor, amidőn a szorosra szervezett társadalom fokozott mértékben keres képzett irányítókat. Jelenlegi enerváltsága mellett úgyszólván tömegében újjá kell teremteni. E mérhetetlen nagy feladat teljes sikerrel alig oldható meg. Tudjuk, hogy a világ tudósainak túlnyomó százaléka értelmiségi családokból származik. Utaljon ez a példa a kiválogatás tömegtermelésének teljes lehetetlenségére.

Vezetőrétegek nem alakulnak, hanem inkább szervezőnek. Csatlakozási és alkalmazkodási folyamat ez az egyén szemszögéből. Kész viszonyok és adottságok szolgáltatják konzerváló elemét, míg a tehetség az, ami mozgatja és lendületbe

hozza. E tárgyon kívül esik annak bemutatása, hogy mennyire sorsdöntő a vezetők szerepe. Ha a felső rétegben kevés igazi tehetség talál helyet, nyilvánvalóan mozgatókereke rozsdásodik majd be, elmerevedik az és öncélú életberendezkedést tesz magáévá. Ez a felfrissülni és energiát többé felmutatni nem tudó osztály kiválogatásáról és számbeli utánpótlásáról is torz módon gondoskodik. Túlbecsüli konzerváló eleme szerepét. Mindenáron alkalmazkodást kíván meg tagjaitól. Szelekciójában háttérbe szorítja a helyes közérdeket is, mert köti az ön maga alkotta merev szövevényt. Így valósul meg azután minden igaz, közérdekű kiválogatás örök ellentéte, a protekció, amit nem ők nélkül találnak a magyar viszonyokra annyira jellemzőnek.

iff. Csepregi-Horváth János